

УДК 371.314

Яковець Наталія Іванівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри університетської освіти і права
ДВНЗ «Університет менеджмент освіти»
НАПН України

Бабенко Костянтин Анатолійович
доктор юридичних наук
професор кафедри університетської освіти і права
ДВНЗ «Університет менеджмент освіти»
НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** У статті проаналізовано можливості для організації педагогічної практики майбутніх учителів в умовах ступеневої освіти, закріплені Законом України “ Про вищу освіту ”, та з’ясовано деякі особливості управління нею.*

***Ключові слова:** педагогічна практика, ступенева освіта, управління, майбутні учителі.*

Яковець Наталія Іванівна
кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры университетского образования и права
ГВУЗ «Университет менеджмент образования»
НАПН Украины

Бабенко Константин Анатольевич
доктор юридических наук
профессор кафедры университетского образования и права
ГВУЗ «Университет менеджмент образования»
НАПН Украины

ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ПРОЦЕССОМ ПРАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. *В статье проанализированы возможности для организации педагогической практики будущих учителей в условиях многоуровневого образования, закрепленные Законом Украины "О высшем образовании", и выяснено некоторые особенности управления практикой.*

Ключевые слова: *педагогическая практика, ступенчатое образование, управление, будущие учителя.*

N.Yakovets
Ph.D., associate professor,
associate professor of department of University education
and the rights of University of
Educational Management

K.Babenco,
doctor of law, professor
of department of University education
and the rights of University of
Educational Management

FEATURES OF MANAGEMENT PROCESS OF PRACTICAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS IN MODERN CONDITIONS

Annotation. *The article analyzes the opportunities of future teachers pedagogical practices in terms of level education enshrined Law of Ukraine "On Higher Education" and found some features of its management.*

Keywords: *pedagogical practice, multistage education, management, future teachers.*

Постановка проблеми. В період зміни або оновлення освітньої парадигми особливої актуальності набуває проблема переосмислення цільового та функціонального призначення всіх складових системи. Зрештою, йдеться не про традиційне реформування в рамках визначеної

системи, а про сутнісну зміну освітньої формули, її цільової спрямованості, що передбачає перехід від освіти, орієнтованої на забезпечення умов для оволодіння необхідним об'ємом професійно значущих знань та формування відповідних умінь, до освіти, орієнтованої на особистість майбутнього вчителя як творця власної концепції та стилю майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідним принципом організації освітнього процесу у вищих педагогічних навчальних закладах є принцип єдності теоретичних курсів і педагогічної практики майбутніх учителів. Ця проблема досліджується протягом багатьох років і має відображення в роботах великої кількості вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, О.А. Дубасенюк, Л.В. Калініна, Н.В. Кузьміна, М.І. Лук'янова, О.А. Абдуліна, А.М. Бойко, В.В. Краєвський, Н.П. Волкова, О.І. Зимня, В.Н. Введенський та ін.

Мета статті. Сьогодні усвідомлюється той факт, що в умовах приєднання України до Болонського процесу педагогічна практика стала об'єктивно системоутворюючим фактором підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності. Що, в свою чергу, обумовлює необхідність проведення досліджень організації її в нових умовах та пошук ефективних шляхів управління процесом педагогічної практики в умовах ступеневої освіти. Саме тому метою нашої роботи є з'ясування можливостей, закріплених Законом України "Про вищу освіту", для організації педагогічної практики майбутніх учителів в умовах ступеневої освіти та виявлення особливостей управління нею.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з законодавством і Конституцією України освітня політика визначається Верховною Радою України, а її впровадження в практику освітньої діяльності здійснюють центральні, регіональні і місцеві органи виконавчої влади та навчальні заклади різних типів і форм власності. Тому основною

вимогою до професійної діяльності науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів є ефективно впровадження ними державної освітньої політики на інституційному рівні.

Сучасна освітня політика в сфері вищої освіти відображена в новій редакції Закону України «Про вищу освіту», який вступив у силу з 6 вересня 2014 року. За концептуальними принципами і стратегічною спрямованістю цей закон відображає основні ідеї Болонського процесу, до якого Україна долучилась у 2005 році, основна мета якого - створення єдиного європейського простору вищої освіти. Цим законом Україна чітко і однозначно підтвердила своє прагнення до євроінтеграції у всіх сферах своєї діяльності, у тому числі - і в сфері вищої освіти.

Щоб з'ясувати, в якій мірі у новому законі «Про вищу освіту» відображено ідеї Болонського процесу, коротко зупинимось на основних його рекомендаціях щодо реформування вищої освіти.

Зокрема, у Законі наголошується, що на межі ХХІ століття розвиток світової цивілізації став визначатися трьома основними факторами:

1) стрімким розвитком науково-технічного прогресу, який призводить до постійних змін у сфері виробництва, а, отже, і у всіх сферах суспільної діяльності, тобто до швидкозмінного соціуму, який характеризується часто нелінійними, біфуркаційними процесами;

2) глобалізацією, яка призвела до стрімкого розвитку і постійного вдосконалення комунікацій, руху товарів, робіт і послуг та мобільності робочої сили;

3) інформатизацією - лавиноподібним зростанням потоку інформації та її миттєвим поширенням через мережі Інтернет.

Ці фактори обумовили серйозні глобальні виклики, які постали перед системою вищої освіти:

- неможливо навчити всьому - потрібно навчити вчитися;

- необхідно формувати творчу самодостатню особистість, яка б легко пристосовувалась до постійних змін і безболісно їх сприймала;
- сприяти мобільності тих, хто навчається, і тих, хто навчає;
- необхідно інтенсифікувати навчальний процес за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які постійно вдосконалюються і розвиваються;

Для подолання цих викликів учасники Болонського процесу виробили такі рекомендації:

- перебудувати навчальний процес у ВНЗ, посиливши в ньому роль творчої самостійної роботи студентів, розглядаючи процес навчання як керовану самостійну роботу студентів, у зв'язку з цим трансформувати викладача з носія інформації в організатора самостійної роботи студентів;
- індивідуалізувати освітній процес з метою виявлення і розкриття творчих індивідуальних особливостей кожного студента, запровадити варіативність і гнучкість навчання, індивідуальну траєкторію навчальної діяльності кожного, хто навчається;
- посилити інтеграцію освіти і науки;
- запровадити сучасні інформаційно-комунікаційні технології навчання.
- створити дієву систему навчання впродовж життя;
- забезпечити мобільність студентів і викладачів;
- забезпечити рівний доступ до якісної освіти;
- кардинально покращити якість вищої освіти, запровадити «Європейські стандарти та рекомендації із забезпечення якості» (ESQ).

Крім того, з метою зближення національних систем вищої освіти рекомендовано:

створити національні рамки кваліфікацій, узгоджені з європейською рамкою кваліфікацій, як основу для формування освітніх стандартів;

запровадити ЄКТС як засіб порівняння освітніх рівнів і ступенів, здобутих у різних ВНЗ, що сприятиме їх взаємному визнанню згідно з рекомендаціями Лісабонської конвенції про визнання;

перейти на трициклову ступеневу систему підготовки фахівців з вищою освітою (бакалавр - магістр - доктор філософії);

створити єдину систему оцінювання якості вищої освіти;

запровадити додаток до диплома європейського зразка;

надати вищим навчальним закладам широку автономію в питаннях організації їх освітньої, наукової і фінансово-економічної діяльності.

Тільки висококваліфіковані менеджери, які володіють стратегічним мисленням, лідерськими якостями і мають всебічно теоретичну і практичну підготовку з усіх питань організації діяльності у вищих навчальних закладах, зможуть забезпечити ефективне функціонування і перспективний розвиток усіх ланок навчального закладу в умовах імплементації Закону України “Про вищу освіту”.

Виходячи з вище викладеного, уже зараз можна назвати ряд актуальних проблемних питань, які виникли перед вищими навчальними закладами і на які необхідно дати відповідь перш за все.

Зокрема, це організація освітнього процесу у ВНЗ (формування освітніх програм, розроблення нових навчальних планів, забезпечення варіативності і гнучкості навчання, організація самостійної роботи студентів, контролю їх знань, умінь і навичок, підсумкової атестації студентів)

Якщо при традиційному підході до організації освітнього процесу у ВНЗ більша увага приділяється реальному обсягу знань, то Болонський процес сприяє сформованості умінь у студента знаходити необхідну інформацію самостійно, творчо розв’язувати висунені перед ним завдання. Тому у межах освітнього процесу у ВНЗ можна створити сприятливе

середовище для формування творчого потенціалу майбутніх педагогів як найвищого показника їх професійного рівня.

В традиційній педагогіці сутнісними рисами педагогічної практики були, зокрема, аналіз, узагальнення і впровадження передового педагогічного досвіду, на основі якого будувалась педагогічна діяльність майбутнього вчителя. Ми ж поділяємо думку, що в сучасних умовах пріоритетними принципами організації практичної діяльності студента педагогічного ВНЗ є експериментально-дослідницький, проєкційно-моделюючий та конструктивно-творчий підходи. Побудована на основі цих принципів шкільна практика дає змогу майбутньому вчителю спроектувати свою діяльність. Цьому всіляко сприяє кредитно-модульна система навчання, яка вимагає від студента більшої ініціативності, наукового пошуку, аналізу і систематизації, вироблення власної позиції щодо наукових фактів, явищ, технологій майбутньої професійної діяльності. Все це вимагає сформованості високого рівня пізнавальної самостійності й активності студента, що є передумовою формування творчого стилю діяльності.

Проаналізувавши процес формування професійних якостей майбутнього педагога, необхідно відзначити, що з розвитком науки у різних педагогічних системах професійна діяльність різними способами починає поєднуватись з його науковою та науково - методичною діяльністю, що відображає стиль педагогічної діяльності учителя. удосконалює професійну діяльність, розвиває його творчий потенціал. Така взаємодія і взаємовплив педагогічної та дослідницької діяльності у процес професійної діяльності педагога суттєво підвищує рівень цієї діяльності. Але лише у випадку, коли основою такої взаємодії є наукова творчість, інтерес до методологічних проблем науки, до майстерного оволодіння нею. Зважаючи на це, методисти педагогічної практики повинні орієнтувати студентів на дослідницьку, творчу професійну

діяльність як основу формування професійної майстерності майбутнього учителя.

Ми переконані, що такий підхід посилить самостійність студента у розвитку й застосуванні педагогічних умінь як основної умови сформованості професійних якостей.

Якщо ж розглядати педагогічну практику не тільки як складову професійної підготовки майбутнього педагога, але як навчально-пізнавальну діяльність, то доцільно її, особливо в умовах запровадження кредитно модульної системи, зорієнтувати на поетапне проведення у ВНЗ, причому з наростаючими за рівнем складності завданнями для студентів.

На наш погляд, заслуговує на увагу поетапний підхід, запропонований у перший же рік входження України в Болонський процес [5].

Згідно цього підходу, перший етап - етап накопичення знань, елементарних навчально-педагогічних умінь, етап усвідомлення суті та суперечностей та педагогічного процесу педагогічної діяльності. Цей етап психолого-педагогічної підготовки передуює педагогічній практиці і його можна назвати «професійною орієнтацією та накопичення знань», який реалізується під час теоретичного навчання у ВНЗ. На цьому етапі проходить перехід від теоретичного навчання до практичного застосування в лабораторних умовах, причому особливо продуктивним він може стати в умовах Болонського процесу, оскільки він передбачає узгодженість змісту педагогічних дисциплін і методики викладання шкільного предмету; пріоритетність діяльнісного підходу у побудові навчального матеріалу і методик оволодіння ним студентами, що дозволило б діяльність студентів перетворити у засіб їх навчання, заміни традиційних форм проведення занять на такі, що активізують ініціативу, самостійність і творчість студентів.

Другий етап - актуалізації, професійної адаптації і накопичення ідей. Характерною особливістю цього етапу є адаптація студентів до педагогічного середовища, що здійснюється під час подолання студентами труднощів у процесі їх навчально-педагогічної діяльності. Подолання труднощів можливе через здійснення студентами певних видів діяльності, що створюють сприятливі умови для розвитку і формування їх творчого стилю діяльності, а саме

— відвідування уроків і виховних заходів досвідчених учителів, аналіз і узагальнення досвіду їх педагогічної діяльності, визначення і аналіз стилю їх педагогічної діяльності;

— оволодіння методами комунікативної педагогічної діяльності й уміннями вступати в контакт з учнями та з педагогічним колективом;

— уміння застосовувати теоретичні знання у професійній діяльності.

Цей етап повинен розглядатись не тільки як безпосередня власна діяльність майбутнього педагога, але й як процес забезпечення умов для спільної діяльності педагога й учнів, результатом якої має стати розв'язання простих педагогічних завдань і задач. Тому, беручи за основу кредитно-модульну систему, доцільно пропонувати студентам-практикантам диференційовані практичні завдання, які б оцінювались за рейтинговою системою.

Третій етап - етап розвитку і осяяння, етап теоретичного аналізу і осмислення минулої педпрактики. Значення цього етапу полягає у: закріпленні досвіду минулої педпрактики, теоретичному обґрунтуванні та моделюванні майбутньої виробничої педпрактики. Більшість дослідників вважають, що найпродуктивніший розвиток мислення відбувається з опорою на конкретний зміст, хоча розвиток абстрактного мислення можливий, але для цього також потрібні спеціальні методики.

Четвертий етап. Практична перевірка професійних якостей педагогічної діяльності відносно існуючих організаційно-педагогічних ідей у навчально-виховному процесі. На цьому етапі формування професійних якостей здійснюється у процесі виконання основних видів (компонентів) педагогічної діяльності майбутнього учителя: конструктивна, організаційна, комунікативна, проектувальна і дослідницька педагогічна діяльність. Усі види педагогічної діяльності студенти-практиканти здійснюють у комплексі під час організації і проведення різних навчальних занять, виховних заходів, також у процесі виконання науково-дослідницької роботи.

У ході четвертого етапу для формування творчого стилю діяльності майбутнього педагога використовуються розвиваючі можливості основних типів уроку. Завершальним елементом четвертого етапу пропонується обмін досвідом професійної діяльності студентів, учителів шкіл - керівників практики і викладачів ВНЗ, що посилить зв'язок проблем теорії і проблем практики. Цей етап є етапом розвитку репродуктивно-пошукового стилю педагогічної діяльності, який відбувається у перші два тижні виробничої (педагогічної) практики в університеті.

П'ятий етап формування професійної майстерності - це етап активізації навчально-пошукової і творчої педагогічної діяльності. Передбачається розробка і локальна перевірка власних навчально-методичних і педагогічних розробок, набуття інноваційних знань і їх застосування на практиці під час проведення різних типів уроків.

На вказаному етапі здійснюється активне використання у навчально-виховному процесі елементів особистісно орієнтованого навчання, індивідуалізація і диференціація навчання; введення на уроках елементів проблемного навчання, під час якої студенти-практиканти самі визначають проблему, створюють проблемну ситуацію і спрямовують учнів на її розв'язання; формулювання й створення педагогічних задач як основи

розвивального навчання і формування творчої особистості; широке застосування студентами-практикантами дослідницько-педагогічної діяльності як основи розвитку їх творчої особистості.

Виокремлення п'яти етапів здійснюється при достатньо чіткому організаційному розмежуванні, але в інтелектуально-когнітивному аспекті таких чітких розмежувань бути не може, оскільки мисленнєва діяльність на одному етапі переходить на наступному етапі у практичну діяльність. При цьому важливо при організації практики та управління нею дотримуватись задекларованих принципів

Звернення до підходу, запропонованого Л.Манчуленком, пов'язане з тим, що він повністю корелює із стратегією професійної підготовки майбутнього вчителя, обраною в 1999р. в Ніжинському тоді державному педагогічному університеті. Згідно цієї стратегії в університеті запроваджувалася безперервна педагогічна практика з I по V курси. Ефективність цієї системи довело випробування часом – уже сімнадцятий рік система успішно діє.

Однак, ні зміст, ні організація безперервної педагогічної практики у Ніжинській вищій школі не є предметом нашого дослідження. Звернення до поетапного підходу в організації практики, власного десятилітнього досвіду організації і управління безперервною практикою в педагогічному ВНЗ одного з авторів дозволяє акцентувати увагу на двох особливостях управління процесом практичної підготовки майбутніх учителів в умовах запровадження ідей Болонського процесу:

1. Поряд з утвердженням принципів безперервності і поетапності організації педагогічної практики існує необхідність визнання всіма учасниками освітнього процесу у ВНЗ того факту, що педагогічна практика стала системоутворюючим фактором підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

2. Керувати практикою на всіх рівнях її організації зможуть лише ті науково-педагогічні працівники, хто чітко враховує специфіку своїх посадово-функціональних обов'язків та професійних завдань, які вони мають вирішувати у своїх навчальних закладах. При цьому слід керуватися наказом МОН України від 1 червня 2013р. №665 «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів», у яких визначено головні складові компетентності педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Професійна компетентність - якість дії працівника, що забезпечує ефективність вирішення професійно-педагогічних проблем і типових професійних завдань, які виникають у реальних ситуаціях педагогічної чи науково-педагогічної діяльності, і залежить від кваліфікації, загальноприйнятих цінностей моралі та етики, володіння освітніми технологіями, технологіями педагогічної діагностики (опитування, індивідуальні та групові інтерв'ю) та психолого-педагогічної корекції, життєвого досвіду, постійного удосконалення та впровадження у практику ідей сучасної педагогіки, методів навчання та викладання навчальних дисциплін і предметів, використання наукової літератури та інших джерел інформації для створення сучасних форм навчання, впровадження оціночно- ціннісної рефлексії.

Інформаційна компетентність - якість дій працівника, що забезпечують ефективний пошук, структурування інформації, її адаптацію до особливостей педагогічного процесу і дидактичних вимог, формулювання навчальної проблеми різними інформаційно-комунікативними способами, кваліфіковану роботу з різними інформаційними ресурсами, професійними інструментами, готовими програмно-методичними комплексами, що дозволяють проектувати рішення педагогічних проблем і практичних завдань, використання

автоматизованих робочих місць педагогічного танауково-педагогічного працівника в освітньому процесі; регулярну самостійну пізнавальну діяльність, готовність до ведення дистанційної освітньої діяльності, використання комп'ютерних і мультимедійних технологій, цифрових освітніх ресурсів в освітньому процесі, ведення документації навчального закладу на електронних носіях.

Комунікативна компетентність - якість дії працівника, що забезпечує ефективний прямий та зворотній зв'язок з особою, яка навчається, контакт з учнями (вихованцями, дітьми) різного віку, студентами, батьками (особами, які їх заміняють), колегами, здатність до розробки стратегії, тактики і техніки взаємодії з людьми, організацію їхньої спільної діяльності для досягнення певних суспільно значимих цілей; здатність переконувати, стверджувати свою позицію; володіння державною мовою, грамотним усним та писемним діловим мовленням, ораторським мистецтвом, професійним етикетом, а також навичками публічної презентації результатів роботи, вміннями обирати відповідні форми і методи презентації.

Правова компетентність - якість дії працівника, що забезпечує ефективне використання у професійній діяльності законодавчих та інших нормативних документів органів державної влади для вирішення відповідних професійних завдань.

Висновки. Отже, вчитися бути вчителем, значить на науковій основі раціоналізувати нелегку працю навчати, як використовувати всі можливості свого предмету, виробляти власну оптимальну методику навчання, яка дозволить все краще навчати і виховувати кожного учня, одночасно створюючи умови для максимального розвитку його здібностей і внутрішніх сил.

Література:

1. Андрущенко В.П. Педагогічна освіта України: Болонські виклики і напрям» модернізації. // Практична філософія. - 2004. - № 1. - С. 124 - 128.
2. Закон України «Про вищу освіту».- К.: Алерта, 2014.- 96 с.
3. Іванченко А.В. Педагогічна практика: зміст організація, звітна документація / А. В. Іванченко, О. А Дубасенюк, О. Є. Антоновича. – Житомир , 2004. – 32с.
4. Манчуленко Л. Формування творчого стилю педагогічної діявильності майбутніх педагогів в умовах Болонського процесу.: Вища освіта України – Додаток 3 (т.2) -2016р. – С. 262-266.
5. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземних мов у ВНЗ. Педагогічна практика : [навчальний посібник] / Л. В. Калініна (науковий керівник), В. М. Мехінов (науковий керівник), І. В. Самойлюкевич, Л. І. Березанська та ін. – К. 2007.-96с.